

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 164
SEMİNER, KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ:34

**IV. MİLLETLERARASI
TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ**

I. CİLT
Genel Konular

YAŞAYAN BİR ALT-KÜLTÜR GELENEĞİ: ANADOLU GÖÇER KÜLTÜRÜ

Yrd. Doç. Dr. M. Muhtar KUTLU
(Türkiye)

Toplumların kültürleri, daha dar kapsamlı birtakım kültürlerden oluşmaktadır. Ulusal kültürümüzden söz ettiğimizde, onu oluşturan birçok yerel, bölgesel ya da alt-kültür olarak nitelenen kültürlerle karşılaşmaktayız. Bunlar bir bütünün parçalarıdır. Ulusal sınırlar içinde alt-kültür adını verdiğimiz bu farklı birimleri "birlik içinde çokluk" olarak da değerlendirebiliriz. Birbirlerinden bağımsız olmayan, bu farklı alt-kültür gelenekleri varlıklarını sürdürmekte ve ulusal kültür bütününe katkıda bulunmaktadır.¹

İşte bunlardan birisi de, günümüzde, bir alt-kültür geleneği olarak varlığını sürdüren "Anadolu göçer kültürü"dür. Anadolu göçer kültürü, hayvancılığa dayalı bir ekonominin belirlediği, konar-göçer, yarı-göçer ve yaylacı toplulukların geleneksel yaşama biçimidir.

Konar-göçerlik; ülkemizde sayıları ve toplam nüfusları hakkında hiçbir zaman kesin bilgilere sahip olmadığımız, günümüzde varlıkları giderek azalan, toprağa ve sabit bir konuta bağlı olmadan sürekli çadır hayatı yaşayan, üyeleri arasında bir akrabalık bağları olan, tek geçim kaynağını hayvancılığın oluşturduğu, göçebe ya da konar-göçer olarak nitelenen toplulukların yaşama biçimidir.

Yarı göçerlik; yerleşik düzende (köylerde) ekonomilerinin temelini göçer hayvancılığın oluşturduğu, göçebelikle-yerleşik arasında bir ara tip (uzlaşma) olarak beliren köy-yayla hayatını yarı-göçer nitelikleri ağır basan biçimlerde sürdüren toplulukların yaşama biçimidir.

Yaylacılık ise, ziraatın yanı sıra hayvancılık yapan, yaz aylarında hayvanlarıyla birlikte yaylalara çıkan dağ, orman ve ova köylülerinin ekonomik faaliyetidir. Yaylacılık olarak nitelenen bu yaşama biçimi, göçer hayvancılığın ülkemizde sürdürülen en son evresi en yaygın tipidir.

Anadolu göçer kültürüyle, bu yaşama biçimlerinin tümünü kastettiğimizi belirtmeyelim. Anadolu'da yaşadıkları ve buldukları bölgelere göre "Türkmen", "Yörük", "Göçer", "Yaylacı" adlarıyla anılan topluluklar, bu kültürün temsilcileridir. Bugün Doğu Anadolu'nun büyük bir kesiminde, Akdeniz'in, Karadeniz'in, ve Batı Anadolu'nun belli kesimlerinde bu yaşama biçimlerini değişik şekillerde sürdüren topluluklara rastlamaktayız. Bu topluluklar göçer hayvancılık ekonomisi ile bütünleşmiş geleneksel topluluklardır. Anadolu göçer toplu-

1 Alt kültür konusunda bkz. : Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Ank. 1972, s. 116. Bozkurt Güvenç, **Kültür Konusu ve Sorunlarımız**. İst. 1985, s. 125.

lukları, geçmişin hayvancı toplum özelliklerinden izler taşıyan ve buna bağlı yerel yaşama biçimlerini çarpıcı özellikleriyle dışa vuran geleneksel bir çevreyi oluşturmaktadırlar. Bu yönüyle, Anadolu göçer kültürü (konar-göçer, yarı-göçer ve yaylacılık gelenekleriyle) Türk halk kültürünün kurumlaşmış temel dinamiklerinden biri olmuştur. Bu kültürün sürekliliğini kuşaktan kuşağa aktarılan kültür mirası, alışkanlıklar, bilgi ve beceriler, inançlar ve davranış kalıpları, kısacası gelenekler sağlamıştır.

Bildirimizde, Anadolu göçer kültürünün dayandığı temeller ve etkilendiği kaynaklardan kısaca söz edilecek; Türk halk kültürü içindeki yeri ve önemine, kültürümüzde yaşayan izlerine değinilecek; son olarak, bu konuda yapılacak halkbilim araştırmalarıyla ilgili görüşlerimizi aktarmaya çalışacağız.

Anadolu göçer kültürünün dayandığı tarihi temel Ortaasya Türk göçebelidir. Geçmişte Ortaasya bozkırlarında yaşayan Türk topluluklarının yaşama biçimi, coğrafi çevreye uyumun gereği ve hayvancılığa bağlı ekonominin belirlediği bir göçebelige dayanıyordu. Ortaasya Türk göçebeligi konusunda ileri sürülen görüşlerin çoğu, bu göçebeliğin niteliği üzerine olmuştur. Bu yaşama biçimini "step kültürü", "atlı göçebe kültürü", "bozkır kültürü" gibi tanımlamaların temelinde de, Türk göçebeliliğinin niteliğini açıklayabilme gayretleri vardır.

Göçebelik her ne kadar, "Belirli bir yerde sürekli yaşamayan, çeşitli dönemlerde ya da düzenli aralıklarla yer değiştiren toplulukların yaşama biçimi" olarak tanımlanabiliyorsa da, kendi içinde değişik türlerin de belirleyicisi olmuştur. Avcı-toplayıcı göçebeler, hayvancı (otlatıcı) göçebeler, gezginci (ticarî) göçebeler gibi. Böyle bir sınıflama içerisinde, Türk topluluklarının yaşama biçimi evcil hayvanlarına otlak bulmak amacıyla kendi sürüleriyle beraber dolaşan, göçebe hayvan besleyiciliği şeklindeki bir ekonomik faaliyete dayanmaktadır.² Hayvancılığa dayalı sosyo-ekonomik yapı, göçebeliliğin kışlak ve yaylaklar arasında yarı yerleşik bir düzende sürdürülmesini gerektirmiştir.³ Göçebeliliğin bu türü, Türk göçebeliliğinin tarımcılıktan çok daha önce geçirilen bir kültürel evre ya da evrimleşmemiş bir göçebelik olmadığını göstermektedir.

X ve XI. yy.'dan itibaren uzun süren göç dalgalarıyla Anadolu'ya gelmeye ve yurt edinmeye başlayan Türklerin (Oğuzların) bir bölümü bu yaşama biçimini Anadolu'da da sürdürmüşlerdir. Yeni bir mekân ve zaman içinde Anadolu'da yeniden şekillenen göçer kültürü kaynağını, işte bu köklü geçmişten almaktadır.

Anadolu göçer kültürünün dayandığı temellerden biri de Anadolu coğrafyasıdır. Coğrafya, bu kültürün Anadolu'daki varlığını ve sürdürülmesini etkileyen bir kaynak olmuştur. Coğrafya hep aynı coğrafyadır ama, Türklerden önce Anadolu'da hayvancılığa dayalı bir göçebelilik yoktur.⁴ Ortaasya steplerinde gelişen bu kültürün, Anadolu'nun

2 Z. Gökalp, **Türk Medeniyeti Tarihi**, İst. 1976, s. 27; B. Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş I**, Ank. 1978, s. 5-38.

3 B. Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş I**, Ank. 1978, s. 38.

4 S. Erinc, "Türkiye, İnsan ve Ortam", **I.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, 10 (18-19), İst. 1973, s. 24.

farklı coğrafyasında sürdürülmesi çelişkili görünebilir. Oysa Anadolu'nun topoğrafik özellikleri, etkisi altında bulunduğu iklim ve bitki örtüsü bu kültürün ekolojik temellerini hazırlamıştır. Özellikle, ovalar ve yaylalarda aynı anda yaşanan iki farklı iklim katı, göçebelik için uygun bir ortam olmuştur. Türkler bunu en iyi şekilde değerlendirmişlerdir. Nitekim, Anadolu'da Türk göçebe hayvancılığında sonra gelişen, insan ve hayvanların düzenli yer değiştirmelerine dayalı "transhumans" faaliyetleri de "Akdeniz evreninin güçlü çizgilerinden" biri haline gelmiştir.⁵

Bu kültürün günümüzdeki temsilcileri de benzer bir coğrafya üzerinde yer almaktadır. Göçer hayvancılık ve yaylacılık faaliyetlerini Doğu'nun yüksek yaylaları, Akdeniz'in Torosları, Ege'nin ve Karadeniz'in dik yamaçlı dağlık kesimlerinde sürdürmektedirler.

Coğrafya, bir yandan böyle bir yaşama biçiminin sürdürülmesine zemin hazırlarken, öte yandan göçer hayvancılık faaliyetlerinin çeşitlenmesini ve yerleşik hayatta ara tiplerinin doğmasını yakından etkilemiştir.

Anadolu göçer kültürünün sosyal temellerini "aşiret" halindeki toplumsal örgütlenme biçiminde aramak gerekir. Türklerin Anadolu'ya girmelerinden itibaren göçebeliliğin asıl gelişme yeri olan Doğu'da Türkmen, Batı'da ise Yörük adı altında toplanan grupları konar-göçer aşiretler oluşturmaktaydı. Gerek Osmanlılardan önce, gerekse Osmanlı İmparatorluğu döneminde konar-göçer toplulukların tümünün il ya da ulus adı altında toplandıklarını ve kendi içinde boy, aşiret, oymak, cemaat gibi bölümlere ayrıldıklarını biliyoruz. Yakın zamana kadar varlıklarını hissettiren aşiretler, bu tarihsel geçmişin günümüzdeki uzantılarıdır. Sosyolojik anlamıyla kan bağına ve geniş akrabalık tabanına dayalı, gelenekçi, kapalı, cemaat tipi toplum özellikleriyle tanımlanan aşiretler, aynı zamanda göçebe hayvancılık ekonomisiyle bütünleşmiş topluluklardır. Aşiret tipi örgütlenme biçiminin taşıdığı bu özellikler göçebe kültürün korunup saklanması ve fazla bir değişikliğe uğramadan sürdürülmesinde önemli bir etken olmuştur. Nitekim, konar-göçer aşiretler yerleşikliğe geçtikten sonra da büyük ölçüde bu yaşama biçimini sürdürmüşlerdir.

Günümüzde Anadolu göçer kültürünün, yaşanan hızlı değişim süreçleri karşısında -aşiret yapısında görülen çözümlere rağmen- bir alt-kültür geleneği olarak varlığını sürdürmesi büyük ölçüde bu etkene bağlıdır. Bu geleneğin, Anadolu'nun öteki bölgelerine bakarak, daha büyük çapta gelenekçi, cemaat tipi ve kapalı bir yapıya sahip olan Doğu Anadolu'da canlı bir biçimde sürdürülmesinin de nedeni budur.

Anadolu göçer kültürünün halk kültürümüzdeki yeri ve önemini, günümüzde yaşayan izleriyle, seçilmiş bazı konu başlıkları altında göstermeye çalışacağız.

5 F. Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Birinci Cilt, İst. 1989, s. 40.

YERLEŞME (Geleneksel Yerleşim Türleri)

Göçer kültürünün mekân üzerindeki en önemli etkisi, Anadolu yerleşme dokusunun oluşumunda görülmektedir. Anadolu yerleşme tarihi içinde göçebelik faaliyetleri kır yerleşmeleri düzenini yakından etkilemiş, göçebelikten yerleşikliğe geçiş, birçok toplu ve dağınık yerleşme birimlerinin oluşumunu hazırlamıştır. Bu geleneksel yerleşme biçimlerinin başında geçici yerleşmeler gelmektedir. Önceleri konar göçer toplulukların kışlakları olan yerler (dağların alt yamaçları, vadi içleri, sahil bölgeler, ovalar) giderek yeni yerleşim birimlerine ve köylere dönüşmüştür. Yaylalar ve yayla yerleşmeleri ise önemini bugüne kadar korumuştur. Göçebelik ve gelişen boyutları Türkiye kır yerleşmesini etkileyen faktörlerden biri, hatta denilebilir ki, en önemlisidir.⁶

Yerleşme coğrafyasının köy-altı ya da köye bağlı geçici yerleşmeler olarak nitelediği birçok yerleşme türü bu yaşama biçiminin gereği olarak ortaya çıkmıştır. Yayla (yaylak), kışla(kışlak), güzle(güzlek), oba, zom, zoma, kom, ağıl, koz, banı, bargah gibi yerleşim birimlerinin, göçer hayvancılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü, bu kültürün etkili olduğu yörelerde yoğunlaştığını görmekteyiz. Doğu Anadolu bunun en güzel örneğidir.

Önemini bugün de koruduğunu söylediğimiz yaylalar, gerek göçerlerin gerekse köylülerin göçer hayvancılık faaliyetlerini gerçekleştirdiği vazgeçilmez alanlardır. Yaylalar ve kışlaklar, köyler arasındaki iniş çıkışlar doğal ve kaçınılmaz bir zorunluluktur. Yaylanın önem kazanmasının ekonomik nedeni "hayvan otlağı" olmasından, yerleşme açısından ise, "yazın oturulan yer" olmasından ileri gelmektedir. Yayla hayatının bu topluluklarda öteden beri bir tutku ve önüne geçilmez bir alışkanlığa dönüştüğünü de söyleyebiliriz. B. Ögel, yayla tutkusunu "mantık ile açıklanamayacak derin bir istek ve içgüdü" olarak nitelerken, Antalya yöresinden derlenmiş "Yörüğe göç demek"ten ise, bir göç çekme (=göçü başlatma) daha yeterlidir" şeklindeki bir sözle bu tutkuyu açıklamaktadır.⁷

İlgincidir, F. Braudel'de yaylacılıkta coğrafi zorunluluklardan çok geleneksel etkilere uyulmasını bazen bir tutkuyla göstermektedir. Yayla teriminin Türk dilinde ve ruhunda ifade ettiği anlam içinde temiz hava, tazelik, serinlik, soğuk sular, akarsular, bol otlu otlak kavramları ile, "cennet"e çok benzeyen imgeler taşıması bu tutkuyu ve yaylanın çekiciliğini açıklar görünümündedir.⁸ Braudel'in bir Türk atasözü diye bahsettiği (yukarıda sözü edilenle, belki de aynı anlamı ta-

6 N. Tunçdilek, "Kır Yerleşmeleri: Köy-altı Şekilleri", **Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar**, İst. 1971, s. 17-54.

7 B. Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş I**, Ank. 1978, s. 74.

8 Kur'an-ı Kerim'in pek çok suresinde cennet tanımı ve tasvirleri yer almaktadır. Cennet, atlarından ve içlerinden ırmaklar akan; akan kaynakların, pınarbaşlarının, fişkıran pınarların, temiz su ırmakları ve tadı bozulmayan süt ırmaklarının, güzel kokulu otların bulunduğu; genişliği yerle göğün genişliği kadar olan; yakıcı sıcak ve dondurucu soğukun görülmediği; rızıklanılan, yağ ve katık veren; ferahlıkla aydınlık içinde; dinlenecek yer şeklinde bir mekân olarak tasvir edilmektedir. Günümüzde yaylanın ifade ettiği anlamlar ile benzer imgeler taşıması dikkat çekicidir. Bkz.: **Kur'an-ı Kerim**, Türkçe Anlamı (Meal), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank. 1985.

şayan) bir özlü sözde bu alışkanlığın izleri vardır; "Bir yürük herhangi bir yere gitmek zorunda değildir, kıpırdasın yeter."⁹ Bu açıklamalar, yayla tutkusunun halk kültürümüzdeki önemini göstermektedir.

Günümüzde ise, bu alışkanlığı başka biçimlerde yaşıyoruz. Köylü ya da kentli insanlarımızın kışlık evlerinin yanısıra yazlık ev ihtiyacı duymaları; bazı büyük kentlerimizin yakınındaki yaylaların, yapılan modern yayla evleriyle sayfiye amaçlı tatil köylerine dönüşmesi; bir yayla turizminden sözeder olmamızı, bu tutkunun, bu alışkanlığın, kısacası bu yaşama biçiminin kültürümüzdeki izleridir şeklindeki açıklamamız sanırım pek yanlış olmayacaktır.

BARINAK-KONUT (Halk Mimarisi)

Göçer kültürün yapı alanındaki en önemli unsuru çadır olmuştur. Çadırdan söz etmeksizin göçer yaşantıyı tanımlayabilmek pek mümkün değildir. Biçimi ve türü ne olursa olsun, kısa sürede kurulup, sökülebilir ve kolaylıkla taşınabilir oluşu, gerek hammaddesinin sağlanıp dokunması, gerekse iklim şartlarına uygunluğu ve çok yönlü yararlanma biçimleri çadırı yaratan en önemli faktörler olarak görülmektedir. Çadır, göçer toplulukların dayandıkları kaynaklara ve sürdürdükleri yaşama biçimine uygun bir konut türü olarak ortaya çıkmaktadır.

Bugün Anadolu göçer topluluklarında görülen en yaygın çadır tipi "karaçadır"dır. Bundan başka alaycık (alaycık), topak ev, ak ev (keçe ev), derim evi, turluk gibi değişik adlarla bilinen çadır tipleri bulunmaktadır.¹⁰ Karaçadırın dışındaki çadır tipleri, Ortaasya Türk topluluklarının "yurt" adını verdikleri çadırların bir devamıdır. Göçebe çadırların en gelişmiş olarak kabul edilen, çadırdan çok "çadır-ev" olarak nitelenen yurtların, Anadolu'daki bu tür çadırların orijini olduğu bilinmektedir. Karaçadırların ise, Türk boylarına dayanan bağlarının olmadığı, eski Türk göçebe geleneklerinden hiçbirine uzanmadığı ileri sürülmektedir.¹¹ Oysa Türklerin (Oğuzların) Anadolu'ya gelmesinden çok daha önce ve sonrasında, göçebelerin, yerleşik kültürle sürekli ilişki içinde oluşu, komşu kültürlerin etkileri, iklim ve çevre koşulları gibi nedenlerle, konutta başlayan tasarım farklılaşmasının ve malzeme kullanımındaki çeşitliliğin ilk örnekleri çadırda yaşanmıştır. Buldukları bölgenin özelliklerine bağlı olarak bu tür çadırlar yerlerini kul çadırlara bırakmıştır. Bu nedenle, karaçadır olgusuna sadece yapım tekniği ve kullanılan malzeme açısından çok, fonksiyonları açısından baktığımızda Türklerdeki çadır kültürünün bir devamı olduğu açıkça görülebilir.

9 F. Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Birinci Cilt, İst. 1989, s. 49.

10 Bkz.: A.R.Yalın, **Cenupta Türkmen Oymakları**, Cilt.1, Ank. 1977, s.245-246
U.Johansen "Alacyq", **Reşit Rahmeti Arat İçin**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, s.286-305.

A.Erden, "Batı Anadolu Türkmen Çadırları", **Antropoloji Dergisi**, Sayı.11 (1978-1979), Ank. 1982, s.73-89.

N.Eren, "Yörüklerde Karaçadır", **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, 1984, İst.1984, s.61.

11 U.Johansen "Güneydoğu Anadolu'nun Göçmen Çadırları", **AÜDTCF Dergisi**, 24 (1-2, 1966), s.44.

A.Erden, "Batı Anadolu Türkmen Çadırları", **Antropoloji Dergisi**, 11(1978-1979), Ank. 1982, s.82.

Çadırın kültürümüzdeki izleri konusunda şunları söyleyebiliriz: Herşeyden önce çadır formunun, kendisinden sonraki İslâmî ve sivil mimarîde kümbet, kubbe, eyvan gibi mimarî biçimlerine esin kaynağı olduğu mimarlık ve sanat tarihi uzmanlarınca ileri sürülmüştür. Ayrıca, çadırdaki tek mekân anlayışının, geleneksel köy mimarîsinde evin en önemli bölümünün oturulan yemek yenilen, yatılan hatta ocağın da içeride yer aldığı bir kullanım şeklinin ve alışkanlığının kaynağı olduğu düşünülebilir. Çadırdaki mimarî bezeme ya da çadır donanımı olarak kullanılan tüm dokuma ve keçe yayguları, hiçbir değişikliğe uğramadan aynı fonksiyonlarıyla geleneksel konutlarımızda da görmekteyiz. Anadolu göçer topluluklarında çadıra ilişkin birçok inancın, âdetin geleneksel kültürümüzde eve ilişkin inançlarla yaşadığını söyleyebiliriz.

EKONOMİ TÜRÜ (Geleneksel Hayvancılık)

Bu topluluklar için hayvancılık önce bir ekonomi türüdür ama, aynı zamanda bu kültüre öz bir biçim veren bir gelenekler bütünüdür. Anadolu göçer topluluklarının yaşayan kültürlerinde hayvancılık toplum olma özelliklerinin en canlı örnekleri geleneksel hayvancılık uygulamalarıyla karşımıza çıkar. Nitekim, hayvanların bakımı, beslenmesi ve korunması, hayvan hastalıklarının teşhis ve tedavisi, çoban ve çobanlık hayatı, hayvan ürünlerinin elde edilmesi, hayvancılıkla ilgili araç-gereçler konusundaki tüm uygulamalar, bu kültürün bilgi, beceri, yaratı ve deneyimlerle dolu zengin bir görünümünü vermektedir.

Bunlar, Türk halk kültüründe hayvancılık geleneklerinin temelini ve saf "folklorik" kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Göçer topluluklarının bu alandaki tüm maddî ve manevî kültür ürünleri, bugünle geçmiş arasında bağlantılar kurmak, birçok terim, kavram ve kültürel özlü olayları tarihsel uzantısına bağlayarak açıklamak bakımından da kaynak niteliğindedir.

Ayrıca, ülkemizin değişik yörelerindeki göçer topluluklar (örneğin, Doğu'daki göçerlerle-Güney'deki Yörükler) farklı iklim ve coğrafyaya rağmen, benzer gelenekleri paylaşmaktadır. Gerek kültür bütünlüğümüz, gerekse kültürün sürekliliğinde geleneğin gücünü kanıtlayan, geleneksel hayvancılık uygulamaları bize bu konuda önemli ipuçlarını sergilemektedir.

Göçer topluluklarda sadece hayvan adları ve hayvanların adlandırılışlarıyla ilgili sayısız terimin varlığı dikkat çekicidir. Bugün birçoğu yazı diline girmemiş olsa da yerel ağızlarda yaşayan hayvancılıkla ilgili terminolojinin Türk dili içindeki zengin birikimi bu kültürün izleriyle açıklanabilir.

BESLENME (Halk Mutfağı)

Anadolu göçer topluluklarının kendilerine has beslenme alışkanlıkları ve yemek türleriyle, tipik "göçer mutfağı"nın sahibi olduklarını söyleyebiliriz. Hemen her toplumda olduğu gibi, bu topluluklarda da ekonomi türü beslenme kültürünün belirleyicisi olmuştur. Türklerin, Ortaasya'dan başlayarak Anadolu'ya uzanan çizgide hayvancılık

toplum özellikleri, ikinci toplum özelliklerinden çok daha eski ve köklüdür. Bu köklü geçmişin en güzel örneklerini Anadolu göçer topluluklarının mutfak(beslenme-yemek)lerinde da görmekteyiz.

Göçer mutfağının en ayırıcı özelliği hayvancı ile tarımcı yiyecekleri arasındaki farktan gelmektedir. Göçer mutfağının temel yapısını belirleyen hakim tür et ve süte dayalı besinlerdir. Bu ürünler için hayvan sürüleri her zaman yararlanabilecekleri bir kaynaktır. Ne var ki, toprağa bağlı olmayan göçer toplulukların çoğunda et tüketimi sanıldığı kadar çok ve yaygın değildir. Bu topluluklar için hayvan sürüleri tüketimden çok yatırım kaynaklarıdır. Bu nedenle etin besin olarak tüketimi sınırlıdır. Ancak, özel gün ve törenlerde (kurban ve adak), önemli konukların ağırlanması, ölmek üzere olan ve hastalık nedeniyle kesilen hayvanların eti, besin olarak tüketilmektedir. Bu durum, göçer mutfağında etin önemini artırdığı gibi, kurutulularak ve kavurma yapılarak korunup saklanmasına da yol açmaktadır.

Göçer mutfağındaki etli ve hamurlu yiyeceklerin varlığı, yerleşik düzende köylü-yaylacı toplulukların geliştirdikleri bir mutfağın sonucudur. Bu ikili ekonomik yapı göçer mutfağını daha da zenginleştirmiştir.

Göçer mutfağında yiyecekler çeşitli, sağlıklı ve hava koşullarına daha az bağımlı olmalarıyla dikkati çekmektedirler. Hatta, bu mutfağın, onları yerleşiklere bakarak daha sağlıklı kılan özelliği, kirli su kaynaklarından temizlerine gidebilme yeteneği ile açıklanabilir.

Göçer mutfağının taşıdığı tüm bu özellikler, Türk mutfağı kavramı içinde yerel ve geleneksel nitelikleriyle beliren halk mutfağının temel özelliklerinden biri olmuştur. Bugün de bu özellikler yaşamaktadır. Dünyanın sayılı mutfaklarından olan Türk mutfağına, bu kültürün katkıları inkâr edilemez. Aksi halde, süt ve süte dayalı ürünlerin beslenmemizdeki yerini, ayrıca et ve süt ürünleriyle yapılan yemeklerin Türk mutfağı içindeki insanı şaşırtan zenginliğini nasıl açıklayabiliriz.

Buraya kadar, yerleşme, barınma, hayvancılık ve beslenme gibi seçtiğimiz önemli konu başlıkları altında bu alt kültür geleneğinin, Türk halk kültürü içindeki yeri ve önemini ayrıca, kültürümüzde yaşayan izlerini göstermeye çalıştık. Türk halk kültürünün inançlar, töre ve törenler, edebiyat ve sanat gibi daha birçok alanında Anadolu göçer kültürünün etkilerinden ve yaşayan izlerinden söz etmek mümkündür. Özellikle, halk edebiyatımız ve halk sanatlarımız bu kültürün zengin birikimleri ile doludur. Özetle, bu alt kültür geleneği çevresinde gelişen maddî ve manevî kültür unsurları, halk kültürümüzün ve onunla hemen aynı şey olan ulusal kültürümüzün besleyici kaynağını oluşturmaktadır.

Köklü bir geçmişi, yaşayan özellikleri ve izleriyle ulusal kültürümüzün besleyici bir kaynağı olan bu kültürün, davranışlarımız üzerindeki etkilerinden de söz etmemiz mümkündür.

Tebdili mekânda ferahlık (hayır) arayan; tek başına seyahat etmekten çok, topluca hareket etmekten hoşlanan; gittiği yeni yerde topluca yaşamayı yeğleyen; son kırk yıldır köyden kente, kentten,

büyük kente hatta köyden Avrupa'ya yönelen o büyük göçü gerçekleştiren insanımızın bu tür davranışlarında, çevreyi ve dünyayı algılayışlarında göçebe karakterinin hiç mi payı yoktur? Örneğin, köyden kente göç olgusunu inceleyen sosyoloğumuz bu olayı, "nüfus artışı", "tarım alanlarının azlığı", "tarımda makinalaşma", "kentlin cazibesi" gibi dünyanın hemen her yerindeki topluma uygulanabilir kavramlarla incelerken, bunlara "Türk kültürünün dinamikleri", "geleneksel kültürümüz" ve "kültürel değerlerimizi" katmaları gerekir. Ancak bu takdirde, kültürel-kişilik kavramının katkılarıyla insanımızın bu olaydaki göçme tutkusunu, göçebe karakterinin payını anlayabiliriz sanırım. Bu ise, ülkemizde şimdiye kadar denenmiş bir yaklaşım değildir.

Türk kültürünün temel dinamiklerinden biri olan göçebelik ve göçer kültürüyle ilgili yapılacak disiplinlerarası bir çalışmada, halkbilim araştırmaları önemli ipuçları sergileyebilir. Bu nedenle, bu konuda yapılacak halkbilim araştırmalarında izlenmesi gereken metodolojik yaklaşıma bağlı olarak geliştirilen bir araştırma plânını öneri halinde sunmak istiyorum.

1. Derleme ve Sınıflandırma

İster en ufak birim, isterse yerel, bölgesel ölçeklerde olsun; araştırmanın ilk basamağı derleme ve sınıflandırma aşaması olmalıdır. Bu aşama, halkbilim ürünlerinin sınıflandırılmış kadrolarını konuya özgü geliştirerek; sistematik bir kültürel muhteva içinde veri toplama, yani etnografya çalışmalarıyla derlenen verilerin sınıflandırılmasını içermektedir.

Ülkemizde yapılmış derlemelerin birçoğu -dikkatle ve özenle taranarak- bu aşamada değerlendirilebilir. Çalışmanın sadece bu bölümü, konuyla ilgili arşiv, belgelik hatta halkbilim atlası ve müzesi imkânlarını da sağlayabilecektir.

2. Çözümleme ve Yorumlama

Bu aşamada, başta etnolojik ve antropolojik gözlemlerden, tarih, coğrafya, sosyoloji ve benzeri disiplinlerin yöntem ve bulgularından yararlanarak elde edilen verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması gerekir. Bu bölüm, araştırmalar da önemli, önemli olduğu kadar zor bir çabayı gerektirmektedir. Disiplinlerarası yaklaşımın, halkbilimin birçok konusunda olduğu gibi bu konuda da başka bilim dallarıyla ortaklaşa araştırılacağı anlayışının önemi buradadır.

3. Sentez

Araştırmaların son amacı sentez olmalıdır. Sonuçta elde edilen halkbilimsel verilerin ulusal kültürümüz içindeki yerini, bütüne olan katkılarını göstermek gerekir. Bu bölüme araştırmanın bütün içinde yorumlanması, değerlendirilmesi de diyebiliriz.

Anadolu göçer kültürü ya da göçer toplulukları üzerine yapılacak halkbilimsel çalışmalar, öncelikle böyle bir plân içinde gerçekleştirildiğinde bir anlam kazanabilecektir. Halkbilim araştırmalarından elde edilecek sonuçların kültür bütünlüğümüz içinde yorumlanması da buna bağlıdır.